

ULUSAL YENİLENME ÇABALARI VE KENT BİLGİ SİSTEMLERİ¹

Prof. Dr. Erol KÖKTÜRK, Kocaeli Üniversitesi

TÜBİTAK'ın "TÜRKİYE'NİN BİLİM ve TEKNOLOJİ POLİTİKASI" başlıklı belgesinde, "Teknoloji ve onun kaynağını oluşturan bilimin doğrudan bir üretici güç haline gelmiş olması çağımızın ayırt edici özelliğidir. Artık, üretimde yetkinlik bilim ve teknolojiye yetkinlik olarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla da, bilim ve teknoloji, ekonomik büyüme ve toplumsal refah açısından, stratejik bir önem kazanmıştır. Ülkelerin 'bilim politikaları' da, bu değişime paralel olarak, 'bilim ve teknoloji politikaları' haline gelmiş ve bu politikalar, bütünüyle, ekonomiye ve toplumsal yaşama ilişkin kavramlarla örülmeye başlanmıştır" deniliyor. Aynı belgenin bir başka yerinde, "Bilim ve teknolojiyi süratle ekonomik ve toplumsal yarar (**pazarlanabilir yeni ürüne, yeni sisteme, yeni üretim yöntemlerine ve yeni toplumsal hizmetlere**) dönüştürebilme becerisi, genel olarak, **inovasyon** (yenilik/yenile(n)me) **becerisi** olarak anılmaktadır. "Çağımızda bir ulus, bilim ve teknoloji alanında gösterdiği yetkinliği inovasyonda da gösterebiliyorsa, böylesi bütünsel bir beceriye sahipse, ancak o zaman, dünya pazarlarında rekabet üstünlüğü sağlayabilmekte, küresel süreçlerde söz ve karar sahibi olabilmektedir," vurgusu yapılmaktadır.

Bu pencereden bakıldığında, ülkemiz bu sürecin neresindedir? Toplumun bütün hücrelerine ulaşan bir yenilenmeden söz edilebilir mi? Böyle bir yenilenme yalnızca merkezi kararlarla gerçekleştirilebilir mi? Nasıl, nereden başlamalı ve neyi erekmeliyiz?

Birçok soru, üzerinde düşünmeyi, daha da ötesi, derinleşmeyi beklemektedir. Yüzeyle kalarak, kalmaya çalışarak, yüzeyle bakarak, yalnızca gözlerimizi suya sokarak derinliklerdeki zenginliği göremeyiz. Ama o zenginliğe ulaşmak için de dalmayı, onun tekniklerini bilmek gerekmektedir.

Ülkemiz, uzun yılların birikimleri sonucu, şişe ağzında birikmiş, ikide birde ayağına takılan sorunlarla yüz yüze gelmekte, ama yüzleşmemektedir. Yüzleşebilse, ya bu sorunları aşma kararı verecek, ya da bu sorunlarla, daha da kötüsü onlara eklenecek başkalarıyla yaşamayı bir toplumsal alışkanlığa dönüştürecektir. Bu sorunları aşmak ise, öyle görünüyor ki, eski yöntemlerle ve yaklaşımlarla olanaklı değildir. Her şeyden önce olaylara yaklaşımın, onların kavranışının, temel olanla göreceli olanın ayırmsanabilmesinin sağlanması gerekmektedir. Bu ise, bizde kabaca "kafanın değişmesi" olarak nitelenen, ama aslında kafanın değil de onun içinin değiştirilmesi anlamında bir düşünsel değişimi zorunlu kılmaktadır. Bart Kosko, "Değişmeden öğrenemez ve öğrenmeden değişmeyiz," diyor. Bu öncel koşul sağlanmadan, eski yaklaşımlarla bir ulusal yenilenmeye soyunmak, sonucu baştan belli güreşe çıkmakla eş anlamlıdır. Hoş bir niteleme var: "Akıllı insan aklını iyi kullanabilen; daha akıllı insan ise, aklına başka akıllar katabilendir." Aklımıza başka akıllar katmaya çalışarak, bu sürecin zorunlu kıldığı dönüşümlere başlamalıyız...

Bu yaklaşım sürdürülürse, belirtilmesi gereken şudur: Gelişmelerin hızına, boyutlarına, kapsamına bakıldığında, kendi ulusal fotoğrafımızla yan yana getirip bir değerlendirme yapıldığında, sorunların yığılması gözümüzü korkutabilir. Ancak, dışımızda gelişip bizi kuşatan değişim zorunluluğunu, gözlerimizi kapatarak yok edemeyiz. Burnumuzun dibine dayanmış olan değişimi ertelememiz için yaratacağımız her gerekçe olsa olsa bu kuşatmayı

¹ 2005 yılında kaleme alınmış, ÖLÇÜ Gazetesine gönderilmiş, ancak yayınlanmamıştır.

güçlendirecektir. Oysa kuşatmanın kaldırılıp, kapıların açılıp, dışımızdaki yeni iklimin parçası olmak gerekmektedir. Bunu söylerken, olayı küreselleşmeye indirgemediğimi vurgulamalıyım.

Çünkü Aykut GÖKER'in haklı olarak vurguladığı gibi, *“Enformasyon toplumuna ilişkin çözümlerlerde bir noktada yanılığa düşmemek gerekir: Sanılmamalıdır ki, enformasyon teknolojisindeki (ve buna paralel olarak telekomünikasyon, bilgisayar ve ağ teknolojilerindeki) muazzam gelişme, enformasyona erişimi kolaylaştırdığı gibi, her tür 'bilgi'ye erişimi de kolaylaştırmaktadır. Kolaylaşan, en fazla 'codified knowledge' yani 'kodlanmış/açık bilgi'ye erişimdir. Ama 'tacit knowledge', yani 'zımni/örtük bilgi'ye erişim, eskisinden çok daha zor hâle gelmiştir.”* Sürdürüyor uyarısını sayın GÖKER, *“Kendi bakış açımdan önemli olan nokta, tarihin, tanıdığı olduğumuz bu evresinde, sanayi toplumlarının evrilmekte olduğu bu yeni toplum yapısının egemen olacağı bir dünyada da, pazarlardaki rekabet üstünlüğünün, bilgisayarların taşımadığı örtük bilgiye egemen uluslara ait olacağını iyi kavramamızdır.”*

Bu uyarı, uluslararası arenada ortaya çıkan iklimi gözetirken, elimizde şemsiyemizi unutmamak gerektiği konusunda bir uyarı olarak algılanmalıdır.

Bilgi teknolojilerini kendi koşullarımızı değiştirmek için kullanacağız, ama bunu yaparken de çıkış noktası olarak kendi fotoğrafımızı göz ardı etmeyeceğiz. Bu amaca ulaşmak için geçmişin eleştirel bir değerlendirmesini yapmak gerekmektedir. Eskiden de söylenen, ama yapılmayanlar, yapılmamanın nedenleri, şimdi yapılması gerekenler nelerdir? Beş Yıllık Kalkınma Planları, ülkemizde strateji yapılması anlamındaki en önemli belgelerin başında gelir. Bu planlarda birçok hedefler konulmaktadır. Bunlar önemli ve çoğu da anlamlı önermelerdir. Ama şimdiye kadar yapılan sayısız önerme eski planların pozları arasında kalmadı mı? Hangi plan döneminin sonunda, parlamento tarafından “yapılanlar-yapılmayanlar” değerlendirmesi yapıldı?

Örneğin bugün yürürlükte olan 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın değişik pozlarında, “bilgi toplumu”, “bilgi teknolojileri”, “Ar-Ge”, “bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve rekabet gücü” kavramlarından, bunlara ilişkin sorunlardan ve ereklenen çözümlerden söz edilmektedir. “Sağlam bir bilim temeli ve belirli bir yenilik kapasitesine sahip olabilmek için gerekli olan Ulusal Yenilik Sistemi tamamlanarak sistemin etkin çalışması sağlanacaktır (1202)” denilmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için insan kaynaklarına yatırımın ve kurumsal dönüşümlerin önemi vurgulanmaktadır.”Türkiye'de kullanıma sunulan yazılım ürünlerine Türkçe desteği sağlanmasına yönelik çalışmaların sürdürüleceğinden (1245)” söz edilmektedir.

Bu çalışmaların yaşamın tüm alanlarında yankı bulması, toplumumuzun bütün kurumlarıyla ve % 60'ı “genç” tanımına giren insan kaynaklarıyla bu sürece hazırlanması gerekmektedir. Bu anlamda da “beklemek” yerine, sorumluluk duyarak yaşanması gereken toplumsal değişimin etkin aktörleri olmak gerekmektedir. Yapılması gerekenler bir “modaya uyma” psikolojisiyle değil, “inanılmış değişim” zorunluluğuyla yapılmalıdır. Değişim, “Güncel bir görev” yaklaşımıyla ele alınacak bir olgu değil, geleceğimizi bugünden kazanmanın adımı olarak kavranmalıdır.

Toplumsal düzlemde bakıldığında, hem merkezi kurumların, hem de onun dışındaki kurumların ulusal yenilenmenin parçalarına dönüşmeleri beklenmelidir. Bu bağlamda yerel yönetimleri özel bir yere koymak gerekmektedir. Vurgulamak gerekir ki, belediyeler, değişim konusuna duyarlı olan, olması gereken, yapılarında dinamizm ögesini yaşatmak zorunda olan kurumlardır. Bu nedenle de, uluslararası alanda ve ulusal ölçekte oluşan, oluşacak olan iklimten öncelikle etkilenmektedirler.

Öte yandan, günümüzde sayısı 2941 olan belediyeler, yeni bir eşikte bulunmaktadırlar. Bu eşik, onların artık eski anlayışlarıyla daha ileriye gidemeyecekleri bir eşiktir. Yeni bir

yapılanma, yeni hizmet anlayışı, hemşerileriyle yeni bir düzlemde kenetlenme, mekansal kaynakların yeniden planlanması, kurumsal kaynakların yeni anlayışlarla yönetilişi gibi zorunluluklar kapıya dayanmış durumdadır. Ayrıca ülkenin yönetim yapılanması içinde daha fazla yetkinin yerel yönetimlere göçerilmesi gibi bir tartışma da sürmektedir. Türkiye’de devlet yapılanmasının temelden gözden geçirilmesi ve bu yapılırken de yerel yönetimlerin yetki ve kaynaklar açısından güçlendirilmesi zorunluluğu önümüzde durmaktadır.

Yerel yönetimler, başta da belediyeler, hem “hizmet” anlayışları açısından, hem de “demokrasinin okulu” olmaları açısından yeniden yapılanmak zorundadırlar. Demokrasi boyutunda daha katılımcı bir toplumun “güvencesi” olmaya doğru giden belediyeler, hizmet boyutunda bilgi teknolojilerinin sağladığı açılımlarla daha çağdaş çözümlere yönelmektedirler. Yönelmek zorundadırlar. Bu süreçte, belediyelerin hem iç işleyişine, hem de dış faaliyetlerine yönelik çözümler üretilmektedir. Bir yandan belediyelerin çağdaş biçimde yönetilmesine yönelik karar destek sistemleri kurulurken, öte yandan mekansal bilgilerin öneminin daha doğru kavrandığı bir süreç yaşanmaktadır. Bu kavrayış, ayrıca da bir zorunluluktur. Çünkü belediyelerin faaliyetlerinde kullandıkları verilerin % 80’i mekanla ilintilidir. Bu nedenlerle yeni yapılanmada bilim ve teknoloji alanında, bilgi teknolojileri ve iletişim alanında ortaya çıkan yeni olanakların temel oluşturması gerekmektedir.

Günümüzde belediyelerde kurumsal dönüşümün dinamosu durumunda olan sistemler, **kent bilgi sistemleridir**... Kent bilgi sistemleri, bir belediye sınırları içinde tüm mekansal objelere ve hemşerilere ilişkin mekansal (coğrafi, konuma ilişkin) ve sözel verilerin evrensel standartlardaki bir veri tabanında yapılandırılarak yöneticilere her türlü kararlarında destek altyapısı sunan sistemlerdir. Yanı sıra tüm belediye faaliyetlerinin bilgi teknolojilerine dayalı olarak yapılmasını, internete açılımların sağlanarak belediyeye çok yönlü iletişimin kurulmasını olanaklı kılan sistemlerdir. Belediyeler, kent bilgi sistemlerinin sağladığı altyapıyla e-belediye olma, giderek m-iş (mobil-iş) yapma olanağını yakalamaktadırlar.

Önem böyle konulabilirken, sorun konunun kavranışındadır. **Kent bilgi sistemlerini bir bilgisayar ya da yazılım alımına indirgememek** gerekmektedir. Bu sistemler, dar “otomasyon” kavramını da aşan, onu da içeren, ama onu aşan metodolojilerdir. Konunun e-Europe+, e-Türkiye ve e-Devlet, bilgi toplumu süreçleri içinde ele alınması ve kavranması başarı için neredeyse önkoşul durumundadır. Çünkü bir olgu, içinde yeşerdiği iklimden soyutlanarak ele alınırsa, onu büyütme olanaklı olmaz... Bu nedenle kent bilgi sistemleri de, e-Türkiye’nin oluşması sürecinde önemli bir aşama olarak ele alınmak ve böyle kavranmak zorundadır.

e-Türkiye Projesi, en üst düzey inovasyon projesi olarak kurgulanınca, e-belediye ve onun temelini oluşturan kent bilgi sistemleri de yerel düzeydeki inovasyonun odak noktasına konulmak zorundadırlar. Ülkemiz gibi büyük bir ülkede tek yönlü, merkezden yerele yönelen yenilenme tasarımlarının başarılı olması kolay değildir, pek olası da değildir. Hele hele yerelleşmenin giderek önem kazandığı günümüz koşullarında yenilenmenin ikinci yönünü, yerel ayağını edilgen konumda tutmamak, etkin olarak tasarlamak gerekmektedir.

Mekansal verilerin öneminin dünya genelinde yeniden kavrandığı bir süreç yaşanmaktadır. Mekanda (coğrafyada) bir yer tutan, yani konumu olan objelere ilişkin mekansal (konumsal) verilerin ve bunları nitelenebilir, tanımlamaya yarayan temel verilerin bilgi teknolojilerinde işlenebilir ve değerlendirilebilir biçime dönüştürülmeleri yalnızca Türkiye için değil, tüm ülkeler için önem kazanmıştır. Devletin bilgi teknolojilerine yönelik yeniden yapılandırılmasında, mekansal temel verileri oluşturan ve işleyen kurumların yeniden yapılandırılmasına özel bir önem verilmektedir.

Bir örnek oluşturması için Almanya örneğine bakmak yararlı olur. Almanya’da bilişim ve iletişim sektöründe 800.000 kişi çalışmaktadır. Almanya’da okulların tümü 2001 yılında internete bağlanmış durumdadır. Almanya, 2003 yılında 60.000 öğrenciyi IT sektörüne

yönelik eğitmek üzere, üniversitelerinde gerekli altyapıyı kurmuş durumdadır. Eylül 2000'de başlatılan bir proje ile, işsizlere "İnternet Belgesi" vermek üzere bir süreç başlatılmış ve bundan bugüne kadar 100.000'in üzerinde kişi yararlanmıştır. 2001 yılında, bilgi toplumu yolunda yapılacak modernizasyonlar için yasal tüm altlıklar yürürlüğe konulmuştur. Almanya'da 1200 adet kamusal faaliyetin elektronik ortamda görülmesi için konulan hedef 2005 yılıdır. O zamandan bu yana 1200 faaliyetin gereği, bir kamu görevlisiyle yüzyüze gelmeden yeri getirilmektedir. Bu çabalar, Almanya'da gelişmenin, istihdamın, açıklığın, bürokrasinin azaltılması, hizmetlerde hız için bir güvence olarak görülmektedir.

Öte yandan **Almanya e-Government Projesi** kapsamında devletin modernizasyonu konusunda, "Bilgi Toplumunun Çağdaş Yönetimi"ni oluşturma yolunda İçişleri Bakanlığı tarafından ele alınan alanlardan biri "**mekansal temel veriler**"dir. Almanya'da 22 ana başlık altında toplanan faaliyet merkezlerinden birisini, "**Mekansal Veri Merkezi**" oluşturmaktadır. Bu merkez için, İçişleri Bakanlığının 2002 tarihli "Çağdaş Devlet-Çağdaş Yönetim" başlıklı raporunda şunlar yer alıyor:

"Mekansal bilgiler, bir ülkenin toprak varlığının nitelenmesine yönelik yerel ve mekan ilintili verilerdir. Çağdaş bir bilgi ve iletişim toplumu, böylesi verileri çok çeşitli alanlarda kullanır. Sayısal mekansal bilgilerin kullanım alanının genişliği, ulaşım güvenliğinden ve trafiğin yönlendirilmesinden, mobil telefonlara, mekan planlamaya, çevre sorunlarının çözümüne ve mekansal kriminal analizlere kadar uzanır. Leipzig'deki Kartoğrafya ve Jeodezi Genel Müdürlüğünün Mekansal Veriler Merkezi'nde, veriler yönetilir, değerlendirilir ve güncellenir. Bu veriler on-line olarak kullanıma sunulmaktadırlar. Merkezi bir mekansal veri portalı, kullanıcılara, tüm Almanya genelindeki taşınmazlara ilişkin her zaman güncel ve bütüncül bir bakış sunmakta, kullanılabilirlik, kalite ve yararlanma olanakları konusunda bilgilendirmekte ve kapsamlı bir kullanıcı servisi faaliyet göstermektedir. Aylık 3.000 erişim, mekansal veri merkezinin bu yeni servisinin yoğun biçimde kullanıldığını göstermektedir. Verileri gelecekte internet üzerinden kullanıma sunabilmek için, bugün bir prototip denenmektedir. Bunun geliştirilmesiyle on-ine bir işletim oluşturulmuş olacaktır. Bu, şimdiye kadar kataloglarla ya da sözlü olarak kullanıcılara sunulan hizmetlerin neden olduğu yüksek masraflarda ciddi bir azalmayı da sağlayacaktır."

Ülkemizde de e-Türkiye tartışmaları arasında **mekansal temel verilere** gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Bu alanda yapılacak yeni düzenlemeler, mekanla ilgili birçok faaliyetin altlığını oluşturmanın yanı sıra toplumsal yönleri açısından da ele alınmalıdır. Mekansal temel verilerin en önemlisi olan taşınmazlarla ilgili mülkiyet ve parsellerin geometrik verileri, mekansal bilgi sistemlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu veriler tüzel olarak geçerli, güncel, tek bir koordinat sisteminde tanımlanmış biçimde var olmadıkları sürece kent bilgi sistemleri kurulumundan söz edilemez. Ülkemizde 18.000 dolayında mahalle ve 35.000 dolayındaki köy bazında saptanan mekansal temel veriler, toplumun yarısını doğrudan ilgilendirmektedir. Parseller üzerindeki paydaş sayılarıyla, üzerlerine kurulan binalarla birlikte düşünüldüğünde taşınmaz envanterinin sağlıklı tutulmasının toplumun çok önemli bir kesimini ilgilendirdiği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle olayın toplumsal yönü açısından da bu alanda bir düzeltme ve yenilenmeye gerek vardır.

Bu düzeltimin dayanacağı teknolojiler konusunda dışa bağımlılık, bu aşamada kabullenilmesi gereken bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. 26.06.2000 tarihli Finansal Forum Gazetesinde yayımlanan ve Jeffry Sachs tarafından çizilen "Yeni Dünya Teknoloji Haritası"nda Türkiye, "teknolojik olarak dışlanan" ülkeler arasında yer almaktadır. Bu dışlanmayı aşmak için de başka stratejilerin yapılması zorunluluğu vardır. Öte yandan resmi verilere göre, "Türkiye bilimsel proje çöplüğü..." durumundadır. Projeler alınmakta, paralar ödenmekte, ama bunların yapım süreci ve sonuçları yeterince izlenmemektedir. Geçmiş yıllarda "Türkiye'nin bilimsel yarışta neden geç kaldığını?" araştıran DPT, "Türkiye'nin tamamlanmayan proje cenneti" olduğunu ortaya koymuştur. O zaman bilimsel-teknoloji

alanında yeni bir süreç için, “**Ulusal İnovasyon Sistemi**”nin siyasal iradeler üzerinde benimsenmesi gerekmektedir.

Ancak ülkemiz, teknolojinin tersine, yazılım konusunda dışa bağımlı olmak zorunda değildir. Kendi insan kaynakları ile “**evrensel standartlarda, ama Türkiyeli**” yazılımlar üretebilir. Tam kapasite hiçbir zaman kullanılmayan yabancı yazılımlar yerine, yerli yazılımlarla, kurumsal yenilenmenin altyapıları kurulabilir. Bu anlamda kent bilgi sistemleri alanı çok yeni bir alan olarak önümüzde durmaktadır. Bu alanda yerli yazılımların sayısı çok sınırlıdır. Bu nedenle belediyelere yönelik yapılacak çok iş vardır. Ancak bu alanda ortaya konulacak ürünlerin “inovasyon” felsefesini, bunun uluslararası ve ulusal koşullarını kavramış, ülkenin bu alandaki yönelişleriyle bütünleşen yaklaşımlarla üretilmeleri gerekmektedir.

Yeni bir çağın birinci onluk dilimi tamamlanmak üzeredir. Bu eşikte, ülkemizde yaşamın birçok alanında olduğu gibi, yerel yönetimler alanında da değişim ve yenilenme zorunluluğuyla karşı karşıya bulunmaktayız. Çünkü klasik yerel yönetim anlayışı, artık yeni yüzyılın beklentilerini karşılayamamaktadır. Gelişmeler karşısında sınırlı ve kısıtlı kalmaktadır. Ülkemizde, tüm kurumlar gibi belediyelerin de çağdaş standartlara kavuşmaları gerekmektedir.

Ülkemizde belediyeler, birçok yönden (işleyiş, yerel siyasalar, katılımcılık, açıklık, projeler, kent kimliklerini oluşturma vb) köktenci dönüşüm zorunluluğuyla karşı karşıyadırlar. Ufak-tefek değişikliklerle uluslararası yeni iklimde yer almak olası görünmemektedir. Çünkü bugün öyle bir noktadayız ki, belediyelerde yapılacak küçük revizyonlar ve düzeltimler bu süreci kucaklamaya yetmeyeceğe benzememektedir. Yerel yönetimlerin kurumsal, teknoloji altyapısı, insan kaynakları açısından yeni sürecin beklentilerini karşılayabilecek biçimde yeniden örgütlenmeleri gerekmektedir. Denilebilir ki, yeni bir yerel yönetim ve yöneticilik kültürü yaratmanın eşiğindeyiz.

Bu sürece hazırlanmada kent bilgi sistemlerini, ulusal çaptaki inovasyonun yerel ayakları olarak kavramak gerekmektedir. Bu anlamda da bazı sorunların (standart, finansman, hukuksal temeller, insan kaynakları yetersizliği vb) tez elden giderilerek, bu sistemlerin doğru uygulanmaları yaygınlaştırılmalıdır.